

ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ
ТА ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ

УДК 343.85

Р. С. Веприцький**РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В РЕГІОНІ**

Розглянуто систему заходів з реалізації протидії злочинності в регіоні, охарактеризовано цілі та завдання такої реалізації, запропоновано конкретні шляхи удосконалення протидії злочинності в регіоні.

Ключові слова: злочинність, регіон, протидія, правопорушення, попередження, профілактика, причини та умови.

Постановка проблеми. В основі будь-якого правопорушення лежить протиправна поведінка, яка здійснюється всупереч правовим нормам, порушує суспільні відносини, завдає або здатна завдати шкоди правам та інтересам громадян, суспільству, державі. Поведінка, яка здійснюється всупереч правовим нормам та завдає шкоди суспільству, визначається як правопорушення. Отже, «правопорушення – це суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта, за яке чинний закон передбачає юридичну відповідальність» [1]. Протиправні дії, що зумовлюють протиправну поведінку, чітко сформульовані в чинних правових нормах, на відміну від правомірних дій, які можуть бути безпосередньо передбачені нормами права, а можуть бути передбачені загальним «духом закону», правопорядку, мораллю.

Водночас стан злочинності, її характерні особливості, специфіка умов і причин, що сприяють вчиненню правопорушень, у кожному регіоні різні і залежать як від місцевих, так і від загальнодержавних обставин, які пов'язані між собою. Так, до загальнодержавних можна віднести: криміналізацію суспільства, яка в різних регіонах має різний ступінь; кризу платежів; політичне протистояння; зниження рівня життя частини населення; неефективність валютно-фінансового регулювання та економічних відносин; міжрегіональні диспропорції в економічному розвитку; високий рівень тіншової економіки; падіння виробництва, руйнування окремих галузей промисловості; структурно-технологічну незбалансованість економіки; зростаючі проблеми щодо забезпечення житлом; затримки заробітної плати, пенсій та соціальних виплат; недосконале правове регулювання окремих сфер суспільного життя.

«В умовах побудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. У цьому контексті особливо гострими є питання протидії злочинності, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, профілактичної роботи з населенням» [2].

Мета цієї статті – розглянути систему заходів з реалізації протидії злочинності в регіоні, охарактеризувати цілі та завдання такої реалізації, запропонувати конкретні шляхи удосконалення протидії злочинності в регіоні.

Виклад основного матеріалу. У сучасному розумінні протидія злочинності є предметно існуючою системою соціальних заходів, які мають виконуватись органами держаної виконавчої влади, спеціалізованими правоохоронними органами і формуваннями громадськості, окремими громадянами, застосовуючи чинне законодавство, міжнародні правові норми у сфері боротьби зі злочинністю, практичний досвід і досягнення науки.

Попереджувальна діяльність є багатогранною, тому різноманітна і відповідна спеціальна термінологія. Використовуються терміни «попередження злочинів» (як родове поняття), «профілактика», «запобігання», «припинення». Концептуального розуміння відповідних понять та їх співвідношення, на жаль, у кримінологічній літературі досі немає, що породжує певну плутанину, а в деяких випадках й істотні протиріччя щодо вирішення проблем попередження злочинів [3]. На використання у кримінологічній літературі досить широкого понятійного апарату, що характеризує процес впливу на злочинність, вказує Д. О. Назаренко, який зазначає, що порівняльний лексико-семантичний аналіз понять «попередження», «запобігання», «протидія» показав, що вони, говорячи мовою логіки, не є ані тотожними поняттями, ані альтернативними (що виключають одне одного), а виступають поняттями, що частково перетинаються і визначають єдине ціле [4, с. 326].

Останнім часом найбільш поширеного вживання як у правових актах, так і в юридичній літературі набув термін «протидія злочинності». Саме він використовується, наприклад, у законі України «Про протидію торгівлі людьми» [5] та відомими вченими-кримінологами О. М. Бандуркою та А. М. Давиденком [6, с. 7–11], Є. М. Блажівським, І. Г. Богатирьовим [7], О. М. Литваком, О. М. Литвиновим, А. А. Митрофановим [8], В. М. Поповичем [9] та іншими.

Протидія злочинності реалізується через систему соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню протиправних діянь, які вже мали місце або готуються, або вже почалися, на виявлення винних осіб та притягнення їх до відповідальності. Протидія полягає не тільки у попередній діяльності з попередження злочинності, а й у конкретних примусових заходах впливу на відповідних суб'єктів у процесі здійснення ними злочинної діяльності, у профілактичних заходах усунення наслідків злочинних діянь. Такі автори, як А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов та інші розглядають протидію злочинності як особливий комплексний, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складається з різноманітної за формами діяльності відповідних суб'єктів (державних і недержавних органів, установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у системі різних заходів, спрямованих на

пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [5, с. 176].

У злочинності виявляється соціальна закономірність, яка призводить до неминучого «вирішення частиною населення своїх проблем з винним порушенням кримінальної заборони» [10, с. 7].

Суб'єкти протидії злочинності у виробленні заходів протидії мають виходити з того, що злочинність як явище соціально негативно-го характеру обумовлюється багатьма факторами і зачіпає всі сфери суспільного життя.

Причинами і умовами високого рівня злочинності в регіонах і криміналізації суспільних відносин є не тільки негативні соціально-економічні фактори, а й нездатність протиставити їм відповідну державну економічну, соціальну, правову політику і, як зазначає О. М. Бандурка [2, с. 9–13], механізм її реалізації на рівні окремих регіонів, забезпечити належний правовий порядок регулювання суспільних відносин, організованість і погодженість функціонування всіх ланок системи державної влади, відповідальність державного апарату за прийняті рішення, у тому числі у сфері безпосереднього захисту прав і законних інтересів громадян від протиправних посягань, беззаконня і свавілля.

У кожному регіоні є об'єктивні і суб'єктивні умови, притаманні саме тому чи іншому місту, району, селищу чи навіть селу. Як вважають В. М. Кудрявцев і В. Є. Емінов [11, с. 17–54], об'єктивні умови економічного, політичного, соціального і духовного життя обумовлюють вчинення суспільно небезпечних діянь.

Суб'єкти протидії злочинності мають враховувати вказані умови, розробляючи заходи попереджувального характеру. Ці умови можуть бути найрізноманітнішого характеру, наприклад, у прикордонних населених пунктах Харківської області має місце поширення контрабанди, а в населених пунктах, розташованих на узбережжі Печенізького водосховища – браконьєрство, в регіоні вокзалу Харків-Пасажирський – шахрайство відносно транзитних пасажирів, навколо Роганського м'ясокомбінату в м. Харкові – крадіжки м'ясної продукції.

Розробляючи заходи протидії злочинності, суб'єкти протидії злочинності мають виходити з того, що протиправне діяння, за яке настає кримінальна відповідальність, повинно бути передбачене в законі. У цьому контексті можна погодитись з О. О. Житним, який пропонує ч. 3 ст. 3 Кримінального кодексу України прийняти з таким змістом: «Злочинність, караність та інші кримінально-правові наслідки діянь громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні, визначаються відповідними органами влади України тільки за Кримінальним кодексом України» [12, с. 131].

Протидія злочинності, на думку Д. О. Назаренка, повинна відповідати наступним ознакам:

1) заходи політичні, соціально-економічні, інформаційно-пропагандистські, організаційні, правового та інші мають носити системний характер, що проявляються в сталості їх виконання і взаємозв'язку;

2) протидія має бути спрямована на виявлення, запобігання та усунення об'єктивних і суб'єктивних факторів відтворення явищ, що пов'язані чи сприяють злочинності, а також мінімізацію їх наслідків. Також вона обумовлює вжиття заходів, спрямованих на відновлення порушених прав;

3) у реалізації зазначених заходів мають бути задіяні всі інститути суспільства. Для якісної протидії необхідним є новий підхід до консолідації держави і громадянського суспільства [4, с. 326].

Отже під протидією злочинності можна розуміти спеціальний вид соціального управління, мета якого полягає у розробці та здійсненні відповідних заходів щодо виявлення, запобігання та усунення детермінант злочинності, а також у здійсненні попереджувального впливу на осіб, схильних до вчинення протиправних діянь і забезпеченні безпеки правоохоронюваних цінностей у сфері прав і свобод людини і громадянина та законних інтересів суспільства і держави. Щодо конкретної спрямованості протидії злочинності існують різні підходи, починаючи, як уже зазначалося, з використання різної термінології, зокрема, «профілактика злочинів», «індивідуальна профілактика», «попередження злочинів» та ін.

Усі ці терміни мають право на існування, а відтак і на використання. Оскільки вони охоплюються поняттям «протидія злочинності», то автор цієї статті не вважає за необхідне зупинитись на детальному розгляді змісту та суті кожного поняття, а схиляється до доцільності вживання для позначення діяльності суб'єктів, уповноважених на профілактику злочинів, їх запобігання та відновлення порушених прав, терміна «протидія злочинності».

О. М. Яковлев свого часу виділяв три рівні попередження злочинів, зокрема:

а) загальносоціальну профілактику, тобто попереджувальну діяльність, що здійснюється в суспільстві в цілому;

б) профілактику в соціальних групах і колективах;

в) індивідуальну профілактику (ранню і безпосередню) [13, с. 5].

Г. А. Аванесов поділяє профілактику злочинів на загальну, спеціальну та індивідуальну, а також на моральну, кримінально-правову, кримінально-логічну і спеціальну [14, с. 339–401].

Деякі вчені, розглядаючи напрямки та рівні попередження злочинів, крім згаданих рівнів виділяють також профілактику злочинів на регіональному або галузевому рівні [15, с. 27].

О. М. Бандурка, характеризуючи Концепцію програми попередження злочинів у Харківському регіоні на 2010–2015 роки, констатував відсутність серйозних успіхів у справі протидії злочинності і поєднує незадовільний стан боротьби зі злочинністю в регіоні наслідком:

– відставання правової бази від потреб правоохоронної практики;

– недоліків у діяльності правоохоронних і контрольно-наглядових органів, насамперед їхньої роз'єднаності, відтоку професійних кадрів, нерозв'язаності проблем матеріально-технічного і фінансового забезпечення;

– складної криміногенної ситуації в регіоні;
– руйнування системи профілактики злочинів;
– відсутності взаємодії між інститутами державної влади і громадянського суспільства.

Усі ці фактори зберігають свій вплив, що дає підстави для прогнозування поглиблення негативних тенденцій у сфері охорони правопорядку.

Відмінними рисами Харківської області є:

– висока щільність населення (регіон займає за цим показником третє місце в країні);

– розвинута транспортна інфраструктура;
– унікальний природний комплекс, який мало використовується для організації внутрішнього і міжнародного туризму;

– етнічна неоднорідність і пов'язане з цим різноманіття соціокультурних моделей;

– активна міграція трудових ресурсів;
– великий потенціал для розвитку зовнішньої торгівлі, соціально-культурного обміну з найбільш розвинутими країнами світу;

– база для підготовки висококваліфікованих кадрів та фахівців для потреб регіону;

– зниження чисельності населення;
– падіння промислового виробництва на тлі зношеності основних фондів, ігнорування впровадження енергозберігаючих технологій, занепаду соціальної сфери;

– нестача кваліфікованих виробничих кадрів;
– майнове розшарування населення;
– істотна різниця у доходах між особами, що проживають у сприятливих і депресивних частинах регіону;

– яскраво виражена регіональність політичної еліти, що прагне використовувати у своїх цілях настрої та орієнтацію більшості населення регіону.

Як бачимо, умови, що склалися у соціально-економічній сфері в Харківській області, відображають невідповідність економічного продукту його якісним характеристикам, тому є чинниками росту соціальної напруги і конфліктів.

Аналіз криміногенної ситуації в Харківській області свідчить про подальше загострення проблеми, пов'язаної з протидією злочинності.

Упродовж 2014 року в цілому в області злочинність зростає. У 2015 році відбулися серйозні зміни тенденцій злочинності в Харківській області порівняно з попереднім роком, зокрема, у збільшенні насильницької злочинності та використання зброї і боєприпасів.

Прогноз злочинності в регіонах необхідно розглядати крізь призму комплексу основних криміногенних факторів, що включає:

– системну економічну кризу, яка в умовах регіону виразилась у частковій трансформації легальної економіки в тіньову, відсутності ефективного контролю за отриманням надприбутків;

– відсутність вагомих легальних альтернатив заняттю злочинною діяльністю для певної частини населення, безробіття;

– непорівнюваність доходів, що можуть бути отримані в результаті діяльності в легальному і у тіньовому секторах економіки;

– близькість територій суміжних держав, де місцева влада окремих районів і міст фактично перетворила злочинну діяльність у важливе джерело власних доходів;

– недостатню визначеність і незавершеність законодавчих норм, що регламентують протидію злочинності;

– істотне зниження ефективності правозастосовної практики і самого механізму кримінального переслідування;

– особливе географічне положення окремих регіонів (Одеська, Харківська, Закарпатська та інші області), що обумовлює їх транзитний характер і перетворює в євразійське перехрестя злочинних трафіків;

– досягнення критичного рівня криміналізації населення.

Наведені фактори безпосередньо пов'язані з соціально-політичними процесами на тлі цинічного ослаблення сфери правоохоронної діяльності і неготовністю державних і громадських інститутів до вирішення масштабних проблем протидії злочинності.

Основне призначення протидії злочинності – забезпечення умов для зупинення росту злочинності; поетапні зміни в структурі злочинності регіону до рівня мінімальної небезпеки для суспільства.

Основними цілями системи протидії злочинності в регіоні мають бути:

– забезпечення науково обґрунтованого соціального контролю над злочинністю, що перешкоджатиме стихійному (непередбаченому) погіршенню кримінологічної обстановки в регіоні;

– зниження кількості та рівня негативних наслідків соціально-політичного, економічного, культурного, екологічного, морального і психологічного характеру, які виникають внаслідок вчинення злочинів;

– суттєва збільшення ефективності системи заходів з боротьби і профілактики злочинності;

– якісне підвищення рівня правової культури населення в частині, що відноситься до сфери протидії злочинності.

Досягнення цих цілей повинно бути забезпечено за допомогою вирішення наступних завдань:

– довгострокового прогнозування стану злочинності та основних факторів, що впливають на неї, визначення системи заходів впливу в регіоні та окремих його районах з використанням сучасних методів математичної статистики, експертизи, аналізу, вивчення громадської думки;

– випереджаючого розвитку системи заходів протидії і профілактики злочинності;

– удосконалення системи заходів профілактичної та виховної роботи з різними категоріями населення, насамперед неповнолітніми та молоддю;

– удосконалення системи лікування та реабілітації осіб, що допускають немедичне вживання наркотиків;

– удосконалення організації системи правоохоронних органів у частині вирішення профілактичних завдань та реалізації функцій протидії злочинності;

– започаткування системи віктимологічної профілактики окремих груп та видів злочинів;

– налагодження і розвитку міжрегіонального співробітництва правоохоронних органів у сфері протидії злочинності;

– апробування і наступного широкого впровадження нетрадиційних форм і методів боротьби зі злочинністю;

– формування системи правового виховання населення;

– сприяння участі громадян та їх об'єднань у боротьбі зі злочинністю;

– створення інформаційного комплексу, що забезпечуватиме адекватне сприйняття населенням кримінологічної обстановки;

– стимулювання гласних форм сприяння громадян правоохоронним органам у протидії злочинності.

Очікувані результати реалізації вказаних заходів мають полягати в наступному:

– уточненні реальних масштабів злочинності в регіоні і пов'язаних з нею втрат для суспільства;

– підвищення рівнів антикримінальної орієнтації суспільства, що сприятиме моральному і фізичному оздоровленню нації;

– удосконаленні методик, систем лікування і реабілітації осіб, хворих на наркоманію;

– оснащенні правоохоронних органів сучасною технікою та апаратними комплексами, створенні автоматизованих систем обробки інформації профілактичної спрямованості;

– створенні регіональної бази даних на осіб, що беруть участь у злочинній діяльності (організатори злочинних груп, активні учасники, виготовлювачі, збувальники, перевізники споживачі тощо);

– підвищенні рівня підготовки співробітників правоохоронних органів за рахунок взаємного використання можливостей щодо навчання і підвищення кваліфікації;

– створенні регіонального міжвідомчого центру підвищення кваліфікації керівників правоохоронних органів щодо координації спільних дій у протидії злочинності [2, с. 9–13].

Зміст попередження злочинності на різних етапах діяльності суспільства, а також залежно від її напрямів, рівнів і видів полягає у:

– виявленні та вивченні причин і умов, що породжують або сприяють вчиненню злочинності;

– обмеженні або усуненні дії негативних явищ і процесів, пов'язаних зі злочинністю;

- попереджувальному впливі на особу, яка схильна до протиправних дій;
- вивченні обставин та умов, за яких формується особа злочинця;
- усуненні або нейтралізації криміногенних факторів на індивідуальному, груповому та суспільному рівнях;
- розробці рекомендацій, пропозицій та висновків щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів протидії злочинності.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що протидія злочинності на регіональному рівні виходить із загальнодержавних програм з урахуванням місцевих особливостей, характеристики злочинності в регіоні, наявних сил і засобів фінансового і матеріального стану, кадрового і інформаційного забезпечення та необхідності і можливостей невідкладного і безпосереднього впливу на ті чи інші протиправні дії.

Протидія злочинності спрямована, перш за все, на недопущення протиправної поведінки конкретних осіб і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню протиправних діянь та відновлення порушених прав у тих випадках, коли воно вже відбулося.

Залежність пов'язана з процесами у суспільстві великою кількістю залежностей. Існують фактори впливу різних суспільних процесів на злочинність, існують впливи факторів злочинності на інші суспільні процеси. Перелік значущих чинників явища чи процесу не можна визначити раз і назавжди. Він залежить не лише від властивостей досліджуваного процесу, а й від властивостей оточення, що постійно змінюється [16, с. 58].

Список використаних джерел: 1. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – Київ : Ін Юре, 2003. – Т. I. Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. – 1232 с. 2. Бандурка О. М. Концепція програми попередження злочинів в Харківській області на 2010–2015 рр. / О. М. Бандурка // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 груд. 2010 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2010. – С. 9–13. 3. Кримінологія (Загальна частина) : навч. посіб. / [Блага А. Б., Богатирьов І. Г., Давиденко Л. М. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2011. – 240 с. 4. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : монографія / Д. О. Назаренко. – Харків : Діска плюс, 2013. – 524 с. 5. Про протидію торгівлі людьми : закон України від 20 верес. 2011 р. № 3739-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 173. 6. Бандурка А. М. Преступність в Україні: причини і протиправні дії : монографія / А. М. Бандурка, Л. М. Давыденко ; МВД України, Нац. ун-т внутр. дел. – Харьков : Основа, 2003. – 368 с. 7. Богатирьов І. Г. Кримінальна політика як наукова течія у сфері протидії злочинності / Богатирьов Іван Григорович, Литвинов Олександр Миколайович // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2013. – № 3. – С. 6–11. 8. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні. Формування та реалізація / А. А. Митрофанов. – Одеса : Одес. юрид. ін-т Ун-ту внутр. справ, 2004. – 132 с. 9. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детнізації економіки : монографія / В. М. Попович. – Ірпінь :

Акад. держ. податк. служби України, 2001. – 546 с. **10.** Долгова А. И. Преступность, ее организованность и криминальное общество : [монография] / А. И. Долгова. – М. : Рос. криминол. асоц., 2003. – 572 с. **11.** Кудрявцев В. Н. Причины преступности в России. Криминологический анализ : монография / В. Н. Кудрявцев, В. Е. Эминов. – М. : Норма, 2006. – 112 с. **12.** Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі: порівняльно-правовий аналіз : монографія / О. О. Житний. – Харків : Одісей. 2013. – 376 с. **13.** Яковлев А. М. Индивидуальная профилактика преступного поведения : монография / А. М. Яковлев. – Горький : Изд-во Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1977. – 127 с. **14.** Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика : монография / Г. А. Аванесов. – М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. – 526 с. **15.** Блувштейн Ю. Д. Профилактика преступлений : учеб. пособие / Ю. Д. Блувштейн, М. И. Зырин, В. В. Романов. – Минск : Университетское, 1986. – 287 с. **16.** Бандурка О. М. Феноменологія злочинності : монографія / О. М. Бандурка, М. М. Зацеркляний. – Харків : Золота миля, 2013. – 264 с.

Надійшла до редколегії 26.08.2015

Веприцкий Р. С. Реализация мер противодействия преступности в регионе

Рассмотрена система мер по реализации противодействия преступности в регионе, охарактеризованы цели и задачи такой реализации, предложены конкретные пути совершенствования противодействия преступности в регионе.

Ключевые слова: преступность, регион, противодействие, правонарушение, предупреждение, профилактика, причины и условия.

Veprytskyi R. S. Realizing Measures of Crime Counteraction in the Region

The system of measures in realizing crime counteraction in the region is considered; objectives and tasks of such a realization are characterized; concrete ways of improving crime counteraction in the region are offered.

Crime counteraction is considered as a complex, multi-level system of preventive, organizational and legal measures of executive authorities, local government, law enforcement agencies and the public on the prevention, detection and investigation of criminal offences and elimination of the causes and conditions that contribute the commission of criminal offences in the region. It is noted that crime counteraction in the region should be aimed primarily at preventing unlawful conduct of specific persons, renewal of violated human rights and freedoms, bringing the perpetrators to legal liability.

Keywords: crime, region, counteraction, prevention, reasons and conditions.

